

## DVOJNA PРАВNA PRIRODA WESTFALSKOG MIRA: MEĐUNARODNOPRAVNE POSLJEDICE OČUVANJA *EQUILIBRIUMA* U SVETOM RIMSKOM CARSTVU

Marko Topić, mag. iur.\*  
Prof. dr. sc. Zrinka Erent-Sunko\*\*  
Doc. dr. sc. Miran Marelja\*\*\*

UDK 94(430)  
<https://doi.org/10.30925/zpfsr.44.2.2>  
Ur.: 5. listopada 2022.  
Pr.: 12. siječnja 2023.  
Izvorni znanstveni rad

### Sažetak

*Westfalski mir vratio je stabilnost Europi, okončavši Tridesetogodišnji rat (1618. - 1648.), koji se odvijao pretežno na području Svetog Rimskog Carstva te Nizozemski ustanak, poznat i kao Osamdesetogodišnji rat (1566. - 1648.) između Španjolske i Nizozemske. Nakon uvodnog razmatranja Westfalskoga kongresa, u radu se analiziraju najbitnije odredbe mirovnih ugovora koje im pridaju važnost ustavnopravnog akta Carstva, poput odredbi o vjerskim pitanjima, opće amnestije i prava zemalja Carstva. Na ove ustavnopravne odrednice nadovezuje se pitanje jamstva i zaštite izvršenja sadržanih prava i sloboda. Pritom se vanjske implikacije mirovnog ugovora zaokružuju raščlambom te kritikom koncepta westfalske suverenosti. Upravo će očuvanje krhke ravnoteže proizašle iz političke slabosti Carstva omogućiti razvoj novoga međunarodnog političkog (i pravnog) okvira u Europi.*

**Ključne riječi:** *Westfalski mir; Tridesetogodišnji rat; suverenost; religijska tolerancija.*

### 1. UVOD

Početakom 17. stoljeća, Europa je i dalje obilježena posljedicama protestantske reformacije iz prethodnoga stoljeća, koja se rasplamsala u srcu katoličke Europe. Ne samo da se osporava papinski autoritet, nego se, za razliku od prethodne podjele kršćanstva 1054. oštro kritizira i sama doktrina Katoličke Crkve, koja će na to ubrzo odgovoriti protureformacijom. Ti su događaji oštro polarizirali Europu te je usmjerili u sukobe, koji su uz političke i pravne uzroke, dodatno bili motivirani i vjerskom netrpeljivosti. Najrazorniji među njima bio je Tridesetogodišnji rat (1618. - 1648.),

\* Marko Topić, mag. iur., Ministarstvo obrane Republike Hrvatske; topicmarko22@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1129-4289>.

\*\* Dr. sc. Zrinka Erent-Sunko, redovita profesorica, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet; zesunko@pravo.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7801-5881>.

\*\*\* Dr. sc. Miran Marelja, docent, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet; miran.marelja@pravo.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6930-0165>.

koji je opustošio veliki dio Europe te doveo do smrti više od osam milijuna ljudi. Stoga ne čudi što će završetak krvoprolića Westfalskim mirom ovom pravnom instrumentu pridati gotovo mitsku dimenziju.<sup>1</sup> Ovaj je „vječni i univerzalni mir“ (lat. *pax sit christiana, universalis, perpetua*) radi otklanjanja budućih sukoba prvi put obuhvatio odredbe o vjerskoj toleranciji. Stoga je bio smatran nekom vrstom *Magna Carte* protestantizma, tj. njime se luteranima i kalvinistima jamčila sloboda vjeroispovijesti. Ujedno, priznanje religijske različitosti (tj. kraj uniformnosti) donijelo je katolicima unutar Svetog Rimskog Carstva negativne političke posljedice slabljenjem centralne vlasti i jačanja moći staleža. Priznanje religijske divergentnosti bila je izravna posljedica političke slabosti Carstva, no imala je jasne međunarodne posljedice te posredno omogućila nastanak novoga političkog (i pravnog) poretka u Europi.<sup>2</sup>

S vremenom će simbolika Westfalskog mira kao jamstva religijske tolerancije izbljediti jer će se činiti da je doba vjerskih ratova i progona stvar davne prošlosti, tim više što se sloboda vjeroispovijesti sve više podrazumijevala u sekularnom, građanskom društvu. No, upravo će *zeitgeist* 19. stoljeća omogućiti pravnoj znanosti da Westfalskom miru pridoda novu dimenziju, ističući ne ono što mir izrijekom određuje, nego što se njime podrazumijeva. Mir je kamen temeljac novog doba budući da se s njim, kao pravnim aktom, konačno uredilo ustavno-političko ustrojstvo Carstva (lat. *perpetua lex et pragmatica imperii sanctio*). Carstvu se tako pridodaje i atribut pravne države, jer su se tim pravnim instrumentom izravno jamčila i štitila određena prava te slobode svih njegovih stanovnika.<sup>3</sup> No, za razvoj pravne znanosti, posebno međunarodnog i ustavnog prava, još je bitnija afirmacija koncepta suverenosti sadržana u miru, koja će dovesti do nastanka stabilnoga međunarodnog sustava u Europi. U retrospektivi ugovornih odredbi iz 1648. pronalazi se začetak uobličenja da se međunarodni ugovori sklapaju između neovisnih, tj. suverenih država (njihovih vladara ili vlada). Time samo one imaju isključivi autoritet unutar svojih granica što je povezano s obvezom da se ne miješaju u unutrašnje poslove drugih suverenih zemalja.<sup>4</sup> Tako uobličen koncept „westfalskog poretka ili westfalske

1 Micheal Clodfelter, *Warfare and Armed Conflicts: A Statistical Encyclopedia of Casualty and Other Figures 1492 - 2015* (Jefferson: McFarland, 2017.), 40; Peter H. Wilson, „The Causes of the Thirty Years War 1618-48“, *The English Historical Review* 123, br. 502 (2008): 554.

2 Derek Croxton, *Westphalia: The Last Christian Peace* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013.), 4.

3 Joachim Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire, Volume 1: From Maximilian I to the Peace of Westphalia 1493 - 1648* (Oxford: Oxford University Press, 2012.), 564, 630-631, 643-644. U tom smislu, Westfalski mirovni ugovor predstavlja ustav Carstva, no on je ujedno i nastavak ranijih ustavnopravnih akata Carstva (lat. *leges et constitutiones fundamentales imperii*) poput Zlatne bule iz 1356., Vječnog mira iz 1495. i Augsburškog mira iz 1555. Imajući u vidu važnost običajne (i kao ustavne!) prakse u radu carskih institucija i određenosti njihovih nadležnosti, može se uočiti manja sličnost s engleskom ustavnošću i njezinim pravnovijesnim razvitkom. Vidi i Ronald G. Asch, „The Ius Foederis Re-Examined: the Peace of Westphalia and the Constitution of the Holy Roman Empire“, u: *Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One*, ed. Randal Lesaffer (Cambridge: Cambridge University Press, 2004.), 324-325.

4 Croxton, *Westphalia*, 5.

suverenosti“ dugo je vremena prevladavao u pravnoj znanosti. No, proteklih su se desetljeća pojavili kritičari koji različitim argumentima osporavaju navedeno tumačenje odredbi Westfalskoga mira.<sup>5</sup>

## **2. WESTFALSKI KONGRES I TEMELJNE ODREDBE WESTFALSKOGA MIROVNOG UGOVORA**

Unatoč stravičnim posljedicama Tridesetogodišnjega rata, prvi susret delegacija i početak rada Kongresa zbio se tek krajem 1644., dva i pol desetljeća od početka sukoba i nakon dvije godine iscrpljujućih pregovora o sazivu skupa i proceduralnim okvirima njegova rada.<sup>6</sup> Kongres će obilježiti i nemogućnost dogovaranja primirja, s tim više što je neprestana promjena ratnih okolnosti neprekidno mijenjala pregovaračke pozicije i zahtjeve. Katolička strana, uključujući i 178 različitih entiteta Svetog Rimskog Carstva, okupilo se u katoličkom gradu Münsteru, dok se protestantska strana okupila u luteransko/katoličkom gradu Osnabrücku.<sup>7</sup> Ipak, nužno je istaknuti kako se 109 delegacija nikada nije okupilo u plenarnom sastavu. Stoga ovi mirovni pregovori i nemaju točan početak i kraj jer su razne delegacije pristizale od 1643. do 1646., a potom ovisno o vlastitim interesima napuštale Kongres.<sup>8</sup> Na Westfalskom su kongresu uz zaraćene strane bile i države koje nisu sudjelovale u ratu, kao i one sile koje su bile blisko zainteresirane za pitanja o kojima se raspravljalo. Nikada prije u povijesti nije se sastao tako brojna i važna skup ministara i državnika na čelu delegacija, koji su raspravljali o složenim i važnim političkim pitanjima onodobne Europe.<sup>9</sup>

Kongres je u konačnici doveo do usvajanja mirovnih ugovora, koji spadaju u najpoznatije pravne akte europske i svjetske povijesti. Težnja pregovarača da

5 Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 1*, 637-638.

6 Henry A. Kissinger, *World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History* (London: Penguin Press, 2014.), 17-18; Brendan Simms, *Europe: The Struggle for Supremacy, from 1453 to the Present* (London: Allen Lane, 2013.), 37-38. Sporazum oko prava prvenstva pri ulasku bio je jedan od glavnih zapreka, a potom i pitanje tko bi uopće trebao biti sudionikom mirovnog kongresa i pod kojim uvjetima. Primjerice, unatoč brojnim pokušajima francuskih i švedskih predstavnika 1644. da dvije saveznice usklade pregovaračku strategiju, do sastanka nije došlo i zbog nemogućnosti njihova dogovora o protokolu samog sastanka. Upravo će rješenja prihvaćena u radu Kongresa snažno potaknuti razvoj diplomacije, ali i same diplomatske profesije. Derek Croxton, „The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty“, *The International History Review* 21, br. 3 (1999): 582; Steven Patton, „The Peace of Westphalia and its Affects on International Relations, Diplomacy and Foreign Policy“, *The Histories* 10, br. 1 (2019): 92, 96-97.

7 Münster i Osnabrück izabrani su kompromisno zbog blizine Nizozemskoj (koja inače ne bi pristupila) te zbog središnje pozicije s obzirom na ostale delegacije. Izbor dva grada, a ne jednoga, leži u izbjegavanju spora prvenstva između Francuske i Švedske. Croxton, *Westphalia*, 127.

8 Konrad Repgen, „Der Westfälische Friede: Ereignis und Erinnerung“, *Historische Zeitschrift* 267, br. 3 (1998): 623.

9 Wyndham A. Bewes, „Gathered Notes on the Peace of Westphalia of 1648“, *Transactions of the Grotius Society* 19 (1933): 66; Croxton, *Westphalia*, 331-332.

se postigne opći europski mir (lat. *pax universalis*) između Carstva i Francuske te Švedske, ali i Francuske i Španjolske te Nizozemske i Španjolske, znatno će produžiti pregovore, u kojima su stranke ipak spoznale da jednim pravnim instrumentom nije moguće urediti sva sporna pitanja. Westfalski mirovni ugovor tako obuhvaća tri različita komplementarna sporazuma potpisana u različito vrijeme i u različitim gradovima.<sup>10</sup> U siječnju 1648. prvo je sklopljen Münsterški mir kojim je Španjolska konačno priznala neovisnost Ujedinjenih Pokrajina (Nizozemska), okončavši tako 80 godina dugi Nizozemski ustanak, što je ujedno olakšalo usuglašavanje preostalih spornih pitanja o Carstvu.<sup>11</sup> Druga dva ugovora sklopljena su u listopadu 1648. U prvom, tzv. Carskom mirovnom ugovoru sklopljenom sa Švedskom ili *Instrumentum Pacis Osnabrugensis* (IPO, Osnabrüški ugovor), u sedamnaest se članaka uređuju sporna pitanja između dvije ugovorne strane te se posebno bavi unutrašnjim strukturom Svetog Rimskog Carstva. Drugi ugovor, tzv. Carski mirovni sklopljen ugovor s Francuskom ili *Instrumentum Pacis Monasteriensis* (IPM, Münsterški ugovor) višekratno se poziva na prvi ugovor te proglašava njegova pravila obvezujućima. Klauzule Münsterškog ugovora uređuju pitanja izravno povezana s Francuskom, a najpoznatiji su dio odredbe o dodjeli teritorija Alsace, Lorraine i Sundgau.<sup>12</sup> Odredbe oba ugovora su ujednačene, dok su one ključne povezane pozivanjem jednog ugovora na drugi. Jedinu bitnu razliku načelno čine tek odredbe o teritorijalnim promjenama.

### 2.1. Vjerska pitanja

Tridesetogodišnji rat nesporno je obuhvaćao elemente vjerskog sukoba (kao posljedice religijske nesnošljivosti), no njegovi sudionici nikako nisu bili jasno razdvojeni po religijskom kriteriju. Podjele i nepovjerenje na katoličkoj strani ponajbolje oslikava slučaj francuske intervencije protiv katoličkih Habsburgovaca. Pritom će se vojvoda Maksimilijan Bavorski, kao jedan od najvažnijih carskih saveznika, s vremenom prometnuti u neprijatelja. Slično, luterani su bili krajnje nepovjerljivi prema drugim protestantskim sljedbama te je u jednom trenutku saski elektor kao luteran ratovao na katoličkoj strani.<sup>13</sup> Stoga je za razumijevanje samih odredbi Westfalskoga mira nužno pojasniti problematiku odnosa unutar Carstva između katolika i reformiranih vjeroispovijesti (luterana i kalvinista). Naime, odnos između sukobljenih vjeroispovijesti bio je pravno uređen (nakon kratkotrajnoga sukoba) Augsburškim mirom iz 1555., čije je temeljno načelo lat. *cuius regio eius religio* dopuštalo vladaru preobraćenje na luteransku vjeroispovijest (kalvinizam nije bio dopušten!), što je pratilo i preobraćenje njegovih podanika. Onim podanicima

10 Repgen, „Der Westfälische Friede“, 623-625.

11 Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 1*, 613. Upravo će francuska intervencija i pad Dunkirka 1646. presudno utjecati na Nizozemce koji će, u strahu od snažnoga susjeda s izraženim teritorijalnim pretenzijama, odmah inicirati mirovne pregovore sa Španjolskom.

12 Mirovni ugovori koje koristimo u radu dostupni su kao *Die Westfälischen Friedensverträge vom 24. Oktober 1648. Texte und Übersetzungen*, pristup 20. travnja 2022., <http://www.pax-westphalica.de>.

13 Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 1*, 568.

koji su se protivili preobraćenju bilo je, krajnje inovativno, dopušteno preseliti se na domenu njihove konfesije.<sup>14</sup> Načelo je svojevrstan kompromis kojim se uklanjaju brojne dotadašnje religijske nesuglasice. Još bitnije, istodobno se uočavaju i velike pravne praznine, o čemu govori i Carski komorni sud (njem. *Reichskammergericht*). On ističe neprimjenjivost općih augsburških načela na stvarne životne situacije tzv. *dubia*, pa već od 1557. od Reichstaga opetovano zahtijeva dodatne zakonodavne napore radi njihova prevladavanja.<sup>15</sup>

Posebno se nametalo pitanje ima li (feudalni) vladar, koji se preobratio na luteranstvo, pravo sekularizirati crkvena zemljišta ili ih pak pripojiti vlastitoj državnoj crkvi? Naime, brojni su vladari to napravili prije 1555. te njihovo pravo držanja bivših crkvenih zemljišta nije osporavano, za razliku od prava vladara preobraćenih nakon 1555. godine, iako su ih oni unatoč (i carskim) prigovorima nastavili uživati.<sup>16</sup> Pitanje se dodatno kompliciralo kada su takav vladar zemlje, kao i zemlja, bili dijelom Katoličke Crkve (npr. Kelnska nadbiskupija). Naime katolici su smatrali da ta zemlja nije nasljedna jer je uživaju tek (privremeni) službenici u ime Crkve. Oni imaju pravo na vlastito preobraćenje, no ne i na pravo preobraćenja cijele države. Radi pravnog uređenja ovoga problema, a u želji zaštite crkvenih interesa uključujući i pravo na zemlju, car donosi dopunsku odredbu (lat. *reservatum ecclesiasticum*) Augsburškom miru, čiju valjanost protestanti rezolutno odbacuju. Dodatni aspekt ovog problema primjetan je i kod slobodnih carskih gradova te njihova prava preobraćenja (lat. *ius reformedi*), tj. smiju li i oni kao kolektiv promijeniti vjeroispovijest, pa čak i imaju li gradovi pravo dopustiti osnivanje i organiziranje sljedbi koje u pojedinom gradu nisu bile prije 1555.<sup>17</sup>

U konačnici, unatoč doprinosu procesu stabilizacije Carstva u drugoj polovici 16. stoljeća, Augsburški mir nije uspio smiriti nabujale unutrašnje religijske tenzije jer su prihvaćenim rješenjima bili nezadovoljni svi sudionici. Ne samo da su brojne nejasnoće i manjkavosti odredbi Augsburškog mira ovaj pravni instrument činile podložnim različitim tumačenjima ograničavajući ujedno njegovu učinkovitost, nego je on i početno bio predviđen kao kratkotrajno i kompromisno rješenje u procesu izgradnje trajnoga mira na nekom novom skupu gdje bi se uredila temeljna vjerska, politička i ustavnopravna pitanja Carstva. Kako će u desetljećima nakon Augsburškog mira jačati treća i nepriznata kalvinistička vjeroispovijest, što komplementarno prate i snažni protureformacijski naponi u Carstvu, očekivano prihvaćanje novoga,

14 Croxton, „The Peace of Westphalia“, 575.

15 Primjerice, u brojnim slučajevima (poput poznatoga slučaja Četiri samostana iz 1598.) Carski komorni sud staje na stranu podanika čiji je gospodar promijenio vjeroispovijest, time potvrđujući njihovo pravo na ostanak na odnosnoj domeni. Ipak, carska intervencija u sastav toga tijela 1588. dovest će do njegove paralize, ne samo pri odlučivanju u pravnim pitanjima, nego i pri njihovu izvršenju. Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 1*, 364, 414-415.

16 Croxton, *Westphalia*, 32-33.

17 Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 1*, 386-387. Ipak, dok protestanti odbijaju prihvatiti zakonski učinak carske nadopune *reservatum ecclesiasticum*, činjenica da nisu vetom spriječili njegovo usvajanje donijet će im neformalno carsko priznanje prava da u tim teritorijima protestantski gradovi, zajednice i carski vitezovi zadrže svoju religiju (tzv. *Declaratio Ferdinanda*).

kompromisnog i održivog rješenja bilo je sve manje izgledno.<sup>18</sup> Ne čudi stoga što će odredbe Westfalskog mira o religijskim pitanjima biti važna izmjena rješenja Augsburškog mira. Pritom se posebno izdvajaju odredbe: uređenje odnosa među konfesijama (posebno u pogledu crkvenih posjeda i slobode vjeroispovijesti), politički paritet u Carstvu i priznanje kalvinizma.<sup>19</sup>

Polazeći od postulata Augsburškog mira, odredbama Westfalskog mira potvrdila se međureligijska tolerancija, kao i religijska jednakost između carskih zemalja. No, novina je kompromis oko ranije osporavanih odredbi Augsburškog mira. Ugovor iz Osnabrücka u čl. 5. st. 1. navodi: *Što god ovaj ugovor navodio, na temelju zajedničke odluke [konfesionalnih] stranaka, o prethodno spornim člancima će se smatrati, kako na sudovima, tako i drugdje, kao trajno objašnjenje Vjerskog Mira sve do dana kada Božjom milošću bude uspostavljen sporazum o religiji.* Kao vremenska odrednica uspostavljanja „normalnog stanja“ unutar Carstva odabrana je 1624. (*Normaljahr*), tj. razdoblje nakon pobjede carskih snaga u Bohemiji, a prije usvajanja Restitucijskog edikta 1629.<sup>20</sup> Datum 1. siječnja 1624. primijenjen je na uređenje spornih crkvenih posjeda, kao i na odredbe *reservatum ecclesiasticum*, zbog čega će se posjedi različito tretirati. U st. 14. ovoga čl. tako se navodi: *U pogledu crkvenih dobara neposrednih Carstvu (...), tko ih je posjedovao 1. siječnja 1624., bilo da su Katolička imanja ili Augsburške konfesije, sljedbenici te religije posjedovat će ih sve, mirno i bez uznemiravanja, dok mi milošću Božjom ne postignemo dogovor o vjerskim sporovima.* Nakon toga datuma primjenjuju se odredbe *reservatum ecclesiasticum* pa čl. 5. st. 15. određuje: *Ako se dogodi da katolički nadbiskup, biskup ili prelat ili pristaša Augsburške ispovijesti, koji je izabran ili postuliran za nadbiskupa, biskupa ili prelata, promijeni svoju vjeru... ili bi bilo koji drugi crkvenjak u budućnosti trebao promijeniti svoju vjeru, svi će odmah izgubiti svoje pravo - iako bez štete njihovoj časti ili ugledu - i bez odlaganja ili bilo kakvog otpora odustati od [službe] imanja i prihoda. Nadalje, poglavari ili drugi koji imaju zakonsko pravo, imaju pravo izabrati ili zatražiti drugu osobu iste vjeroispovijesti kojoj će, temeljem ovog čina, ta prava pripadati.*<sup>21</sup>

18 Croxton, *Westphalia*, 34.

19 Repgen, „Der Westfälische Friede“, 631.

20 Restitucijskim ediktom jednostrano se tumače odredbe Augsburškog mira u carsku (katoličku) korist, pa ne samo da je Carska dvorska kamera dužna slijediti to tumačenje u rješavanju pravnih pitanja, nego se i carskim povjerenicima nalaže osigurati restituciju svih biskupija koje su nakon 1552. sekularizirane, tj. koje su prešle u protestantske ruke. Ne čudi stoga što će Gustav Adolph pravdati švedsku intervenciju potrebom: *zaštite temeljnih zakona, carske konstitucije i njemačkih sloboda svih protestantskih podanika.* Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 1*, 590-591.

21 Prvi put u međunarodnom ugovoru uključena je razina zaštite religijskih manjina, da bi već u drugoj polovici 17. stoljeća postalo uobičajeno u međunarodne (bilateralne) ugovore inkorporirati zaštitne klauzule usmjerene na očuvanje manjina. Antony Alcock, *A History of the Protection of Regional Cultural Minorities in Europe: From the Edict of Nantes to the Present Day* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2000.), 5-11; Heinz Duchhard, „Peace Treaties from Westphalia to the Revolutionary Era“, u: *Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One*, ed. Randal Lesaffer (Cambridge: Cambridge University Press, 2004.), 45-58.

Za autonomiju vjeroispovijesti, također se kao vremenska odrednica načelno slijedi 1624., pa st. 36. i 37. čl. 5. izričito potvrđuju pravo vladara na protjerivanje podanika koji ne prihvaćaju vjersko preobraćenje. Ipak, za razliku od rješenja Augsburškog mira, u st. 34. ovoga čl. priznaje se vjerskim manjinama, čak i onima koje nisu zaštićene klauzulom ključne godine, određena razina zaštite. Tako se svim protestantskim podanicima podložnim katolicima i svim katoličkim podanicima podložnim protestantima priznaje pravo bogoslužja. Dok je za pripadnike službene religije to pravo javno (kao i vlasništvo nad crkvama i samostanima koje se na tom području nalaze), ostali imaju pravo privatnoga bogoslužja, no samo ako su ga uživali prije 1. siječnja 1624. Ako pak to nije bio slučaj, pripadnicima takve kršćanske sljedbe priznaje se pravo bogoslužja u njihovim obiteljskim domovima. Ipak, posebno je važna zabrana diskriminacije podanika Carstva u trgovini, odabiru zanimanja, pa i pravu ukopa u skladu sa zahtjevima njihove religije.<sup>22</sup> Ujedno, promjene koje su uslijedile nakon 1. siječnja 1624. u posjedovanju ili vlasništvu su zanemarene, a restitucija ove vrste imovine (uglavnom zemljišta i crkvi), izvršena je na temelju njihova pravnoga statusa na taj datum. Rezultat je bio priznavanje promjena u vlasništvu i posjedovanju prije 1624. godine, čak i kod sekularizacije dotičnih vladara ili zamjene rimokatoličke zajednice protestantskom.<sup>23</sup>

Nadalje, jedna je od glavnih nedaća protestanata bio nedostatak političkoga pariteta u Carstvu (lat. *aequalitas exacta mutuaque*). Naime, zbog nedostatnoga broja katolička bi ih većina mogla nadglasati u bilo kojem pravnom ili političkom pitanju. U tumačenju temeljnih ustavnopravnih odredbi carska kancelarija bi se pozivala na običajnu derogaciju pravnog načela *quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari*, na kojem su pak protestanti inzistirali. Nakon 1603. počeli su i izrijekom osporavati pravne učinke odluka donesenih preglasavanjem.<sup>24</sup> Stoga, kako bi se osigurala politička jednakost (paritet), a time i umanjile tenzije između katoličkih i protestantskih članova Njemačkog carskog saziva, Osnabrüški ugovor u čl. 5. st. 52. određuje: *U vjerskim i svim ostalim poslovima u kojima se staleži ne mogu smatrati jednim tijelom (ne mogu se usuglasiti), a kada se katolički staleži i oni augsburške konfesije dijele na dvije strane, o sporu će se odlučivati prijateljskim sporazumom, a nijedna strana neće biti vezana većinom glasova. Međutim, pitanje odluke većinom glasova o poreznim pitanjima o kojem sadašnja skupština nije mogla odlučiti upućuje se na sljedeće zasjedanje skupštine.* Novi je sustav funkcionirao po načelu *itio in partes (Auseinandertreten)*, tj. svaka bi se konfesija sastala na odvojenom skupu te raspravljala i glasovala između sebe. Naknadno bi se oba skupa ujedinila i takav bi saziv donio konačnu odluku. Takvo je rješenje možda sprječavalo katolike da nadglasaju protestante, no ozbiljan je nedostatak uočen u situacijama kada se nije mogao postići prijateljski sporazum (*amicabilis compositio, gütlichen Vergleich*), s obzirom na to da Ugovor u tom slučaju nije predviđao nikakav obvezni mehanizam.<sup>25</sup>

22 Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 1, 624-625.*

23 Bewes, „Gathered Notes“, 69.

24 Croxton, *Westphalia*, 275.

25 James Bryce, *The Holy Roman Empire* (London: Macmillan, 1911.), 392; Croxton, *Westphalia*, 275.

Religijski sukobi i nesuglasice trebali su stoga biti riješeni pregovorima umjesto nadglasavanjem. Dogovorena je i načelna jednakost u savjetovanju i glasačkoj moći između dviju konfesija Savjeta, uključujući i *Deputationstag* (Saziv elektora i prinčeva) koji je imao gotovo jednaku moć kao i Carski saziv.<sup>26</sup>

Konačno, uz dvije navedene konfesije uvedeno je i priznanje treće – reformirane, tj. kalvinističke, na koju se podredno primjenjivao sadržaj čl. 5. Pritom je čl. 7. Osnabrüškog ugovora izriječno određivao: *Isto su tako Njegovo carsko veličanstvo i sva Carska imanja jednoglasno odlučili da imaju isto pravo ili prednost..., a posebno vjerski mir koji se daje katoličkim staležima i podanicima, kao i onima iz Augsburske ispovijesti, također bi se trebali dodijeliti onima koji sebe nazivaju reformiranim.* Ipak, načelo slobode ispovijesti u praksi je primijenjeno polovično i bez reciprociteta, a osim izriječno navedenih konfesija u Svetom Rimskom Carstvu nijedna druga nije bila prihvaćena ili tolerirana.<sup>27</sup>

## 2.2. Opća amnestija, teritorijalne izmjene i prava zemalja Carstva

Mnogi protestanti koji su se borili u ratu protiv Carstva bili su proglašeni pobunjenicima te im je oduzeta zemlja (npr. Frederik V. Falački). Katkad su protestanti u pregovorima zahtijevali i jamstvo da nakon sklapanja mira neće biti podvrgnuti odmazdi ili pravnim postupcima.<sup>28</sup> Iz navedenog razloga, iznimno je važan proglas opće amnestije (kao sastavnice Mira), koja sadržajno odvajava pitanja osoba i imovine. Ponajprije, amnestija je obuhvaćala imunitet od budućih pravnih procesuiranja zbog radnji počinjenih tijekom rata. Stoga Osnabrüški ugovor u čl. 2. određuje: *Da na obje strane postoji trajni zaborav i oprost (perpetua oblivia et amnestia) za sva neprijateljska djela počinjena od početka tih nevolja na bilo kojem mjestu ili na bilo koji način, ili od strane jedne ili, druge strane.* Na to se pitanje nadovezuje i uređenje restitucije zemlje i dobara oduzetih tijekom rata, kako to nalaže čl. 3.: *Prema tom temelju opće i neograničene amnestije, svaki elektor Svetog Rimskog Carstva, knezovi i imanja u njemu,... njihovi vazali, podanici, građani i stanovnici... ponovno će biti uspostavljeni na objema stranama, u istom posjedu kako duhovnih tako i zemaljskih prava, koja su uživali ili su s pravom mogli uživati prije tih nevolja, neovisno o svim suprotnim promjenama, koje se poništavaju i ostaju poništene.* Amnestija dakle podrazumijeva restituciju i odštetu, onoliko koliko je to moguće nakon događaja koji su trajali trideset godina, pri čemu je za privatno vlasništvo presudna godina bila 1618., tj. godina početka rata. Kako je restitucija često bila nemoguća, predviđena je isplata naknade štete velikom broju knezova i država koje su pretrpjele pustoš rata.<sup>29</sup> Kasniji mirovni ugovori našli su uzor u ovoj klauzuli o amnestiji iz 1648. i često su je obuhvaćali, pa se ona već u 18. stoljeću

26 Leo Gross, „The Peace of Westfalia, 1648 - 1948“, *The American Journal of International Law* 42, br. 1 (1948): 22.

27 Gross, „The Peace of Westfalia“, 22.

28 Croxton, *Westphalia*, 273.

29 Bewes, „Gathered Notes“, 68-69. U konačnici, pozivanjem izravno na odredbe o amnestiji i restituciji, a još češće na opće odredbe mirovnih ugovora, provedeno je oko 10 tisuća sudskih postupaka. Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire* 1, 623.



smatrala jednim od ključnih obilježja mirovnih ugovora.<sup>30</sup>

Dodatno, čl. 8. utvrđuje prava zemalja koje su činile osnovu budućeg ustrojstva Carstva, pa su zemlje i knezovi stekli pravo glasa u svim raspravama o poslovima Carstva, a time i neovisnost za svoja ionako široka teritorijalna prava.<sup>31</sup> Primjerice, priznato im je pravo sklapanja saveza (lat. *ius foederis*) čak i sa stranim silama, uz imperativni uvjet da takav savez nije usmjeren protiv cara ili Carstva (lat. *contra Imperatorem et Imperium*), odnosno da nije suprotno javnom poretku ili odredbama Westfalskog mira.<sup>32</sup> Čl. 8. Osnabrüškog ugovora tako izrijeком nalaže da će: *Oni (carski staleži, op. a.) bez proturječnosti uživati pravo glasa u svim raspravama koje se tiču Carstva, posebno u pogledu tumačenja zakona, proglašenja rata, nametanja poreza, ubiranja nameta i stacioniranja vojnika... sklapanja mira i saveza, i drugih takvih poslova. Nijedno od ovih ili sličnih stvari neće biti učinjeno ili naknadno odobreno, osim uz slobodno dani savjet i pristanak svih carskih imanja: prije svega, svako carsko imanje slobodno i zauvijek uživa pravo sklapanja saveza s drugim imanjima ili sa strancima radi vlastitog očuvanja i sigurnosti, uvijek pod uvjetom da se takvi savezi ne sklapaju protiv cara, Carstva, javnog mira ili ovog sporazuma.* Upravo će se ključnom razlikom među teritorijima pokazati pravo držanja naoružanih postrojbi, jer su teritoriji doprinosili izravno vojskom ili novčanim sredstvima. To će carskim zakonom iz 1654. biti pretočeno u obvezu svih sastavnica Carstva da doprinose obrani kroz udio u troškovima održavanja utvrda i pripadajućih im postrojbi. Očekivano, kriteriji oporezivanja u Carstvu ubrzo se promiseću u prvorazredno političko pitanje, jer ovise o dogovoru pojedinoga vladara s podanicima (tj. staležima), pri čemu je i car mogao izravno umiješati se kao zaštitnik tih podanika.<sup>33</sup>

Vezano za teritorijalne promjene glavna postavka bila je održati stanje kakvo je bilo 1618., tj. stanje koje se smatralo normalnim (lat. *status quo ante bellum*). Zbog različitih interesa i budući da je svaka strana pokušavala uzeti kao orijentir teritorijalnih promjena godinu koja joj je u vojno/političkom smislu najviše odgovarala, kompromis je opet pronađen u 1624. godini.<sup>34</sup> Za početak, većina carskih imanja nestala je kao zaseban subjekt unutar Carstva, što ujedno prati i više

30 Karl Heinz Ziegler, „Die Bedeutung des Westfälischen Friedens von 1648 für das europäische Völkerrecht“, *Archiv des Völkerrechts* 37, br. 2 (1999): 144.

31 Pitanje koliko prinčevi i drugi vladari unutar Carstva postaju zasebni subjekti već stoljećima izaziva znanstveni interes. Ipak, nesporno je da bismo njihove entitete do Westfalskog mira teško mogli podvesti pod državu, jer ne samo da su oni svi carski vazali (što ostaju i nakon 1648.) koji svoje posjede smatraju patrimonijem, nego upravo Carstvo osigurava izvršavanje mnogih državnih nadležnosti poput vanjske politike i obrane ili pak održavanja unutarnjeg mira, pritom skrbeći o izgradnji pravnoga sustava i osiguranja sudske zaštite. Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 1*, 486; Asch, „The Ius Foederis Re-Examined“, 323-337; Patton, „The Peace of Westphalia and its Effects“, 95.

32 Bewes, „Gathered Notes“, 68. U pitanju je kompromisno rješenje u odnosu na raniji francuski i švedski prijedlog iz 1645., kada se inzistira na pravu sklapanja saveza za sva carska imanja, pri čemu to pravo francuski delegati izrijeком navode kao *droit de souveraineté*. Asch, „The Ius Foederis Re-Examined“, 331-333.

33 Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 1*, 2, 7, 20-21.

34 Bewes, „Gathered Notes“, 67.

teritorijalnih prilagodbi. Najvažnije su promjene bile i formalnopravno priznavanje neovisnosti Švicarske od Svetog Rimskog Carstva te proširenje teritorija Francuske, Švedske i Brandenburg Prusije. Polazeći od tadašnjega poremećenog stanja u društvenom i ekonomskom životu Europe prouzročеног dugogodišnjim ratovanjem, u Münsterški i Osnabrüški ugovor unesene su dvije specifične klauzule. Jedna se odnosila na vraćanje slobode trgovine i uklanjanje trgovinskih prepreka koje su nastale tijekom rata, a druga na pokušaj stvaranja određenoga stupnja slobode plovidbe rijekom Rajnom.<sup>35</sup>

### **2.3. Osnaženje postignutog equilibriuma: osiguravanje izvršenja i pridržavanja sporazuma**

Ključna odredba Westfalskog mira bila je uključivanje zemalja unutar, ali i izvan Carstva, u sustav jamstava pridržavanja odredbi mirovnog ugovora. Francuska i Švedska jamčile su svojim saveznicima i carskim imanjima ostvarivanje svih povlastica i imuniteta kako ih predviđa sam mir. Time je u tom pravnom instrumentu uključeno pravo na intervenciju radi zaštite ustavnih i vjerskih prava u drugoj državi, što je bio presedan ondašnjem međunarodnom pravu.<sup>36</sup> Osnabrüški ugovor u čl. 17. st. 5. nalaže: *Mir ovdje zaključen ostat će na snazi, a sve strane u ovoj transakciji dužne su braniti i štiti sve i svaki članak ovog mira protiv svih bez razlike na vjeru.* Pri tome, samo navođenje jamstva u ugovorima iz 1648. nije novina, tj. slijedili su se raniji presedani, no pravo nadzora i obveza izvršavanja dogovorenog u ovom međunarodnom sporazumu pretočeni su u klauzulu ustavnoga karaktera (barem za Carstvo) te su znatno utjecali na daljnji razvoj međunarodnog prava.<sup>37</sup> Utjecaj klauzule o jamstvu na razvoj međunarodnih ugovora očituje se u naknadnim upućivanjima na „referentni mir“ i osnovni poredak koji su mirovni ugovori pokušavali ponovno uspostaviti. Upravo je to jamstvo uvelike omogućilo da pravni učinci Westfalskih ugovora imaju širi europski doseg od unutrašnjih pitanja Carstva kojima se pretežno bave.<sup>38</sup> Važna je novina u odnosu na dotadašnji sustav i izgradnja mehanizma mirnog

35 Gross, „The Peace of Westfalia“, 25-26.

36 Patrick Milton, „Guarantee and Intervention: the Assessment of the Peace of Westfalia in International Law and Politics by Authors of Natural Law and of Public Law, c. 1650 - 1806“, u: *The Law of Nations and Natural Law*, ed. Simone Zurbuchen (Leiden: Brill, 2019.), 199. Francuska i Švedska kao jamci izvršenja ugovornih odredbi, stekle su tako pravo intervencije ako bi došlo do povrede odredbi Westfalskog mira. Kako će obje ove države navedeno pravo zloupotrebjavati, sve do stvaranja velikih saveza u zadnjem desetljeću 17. stoljeća, djelotvornost sustava ravnoteže snaga u Europi biva narušena, no Westfalski mir nesporno označava točku odbacivanja religijske intervencije kao relevantnog načela u međusobnim odnosima država. Wilhelm G. Grewe, *The Epochs of International Law* (Berlin: Walter de Gruyter, 2000.), 332-333.

37 Gross, „The Peace of Westfalia“, 24.

38 Milton, „Guarantee and Intervention“, 191. Uostalom, uz carske financije i dosljednost u primjeni načela pariteta, jedno od najbitnijih i najspornijih pitanja u zasjedanju poslijeratnog *Reichstaga* (sazvanog tek krajem 1652.) bit će i usvajanje (nad)ustavne carske konstitucije (lat. *capitulatio perpetua*) na koju bi svi budući carevi morali prisegnuti prije krunidbe, tj. kruna je ovisila o priznanju temeljnih zakona carstva izraženih u konstituciji. Joachim

rješavanja sporova. Tako čl. 115. Mirovnog ugovora u Münsteru određuje: *Da će zaključeni mir i dalje ostati na snazi, a sve stranke ovog sporazuma dužne su braniti i štiti sve, i svaki članak ovog mira od bilo koga, bez razlike na vjeru; a ako se dogodi da se bilo koja odredba prekrši, povrijeđeni će prije svega potaknuti prijestupnika da ne dođe do neprijateljstva, predajući slučaj prijateljskom sastavu ili redovnom postupku pravde* (tj. pred carskim sudovima, op. a.). Car tako već 1651. godine posreduje u sporu između Brandenburga i Pfalz-Neuburga, a potom i u drugim slučajevima, poput religijskih sporova u Jülich-Klevu 1666. i 1672., potvrđujući svoj položaj feudalnog sizerena, no ujedno i autoritet mirotvorca posrednika u sporovima među subjektima Carstva.<sup>39</sup>

Iznimno je važno što ugovori *ultima ratio* obuhvaćaju i natruhu kolektivne sankcije protiv agresora. Tako čl. 124. ugovora iz Münstera predviđa: *Ipak, ako se u roku od tri godine nesuglasice ne mogu ukloniti niti na jedan od tih načina, svi i svi kojih se tiče (povreda) sporazuma dužni su se pridružiti stranci koja je oštećena i pomoći joj savjetom i silom da odagna povredu*. Ugovornice su stoga bile dužne zajedno se suprotstaviti prijestupniku, što je također proizlazilo iz tadašnje doktrine pravednog rata (lat. *bellum iustum*), koja je uređivala pitanje tko i kada ima pravo ratovati.<sup>40</sup> U praksi, iako je bila predviđena samo za područje Carstva, kolektivna intervencija ugovornica kao jamaca *statusa quo* nije bila izvediva pa nije niti zaživjela.<sup>41</sup> Ipak, sustav koji je uključivao svojevrzni moratorij na rat te rješavanje sporova mirnim putem, a potom i individualne te kolektivne sankcije protiv napadača (protekom odgode od tri godine), poslužit će kao model kasnijim međunarodnim ugovorima.<sup>42</sup> Slijedom navedenoga, mirovni ugovori iz Münstera i Osnabrücka mogu se smatrati prvotnim europskim kolektivnim ugovorima koji će poslužiti kao model za rješavanje međunarodnih političkih i pravnih prijepora radi okončanja razdoblja rata i nemira.<sup>43</sup> Mirovni ugovori iz 1648. doprinose pravno-povijesnom razvoju prava na rat (lat. *ius ad bellum*) jer ga potvrđuju kao isključivo međudržavni koncept koji putem vanjskog naličja suverenosti isključuje mnogobrojne srednjovjekovne pojavne oblike. Oni su se, iako su sudjelovali u međunarodnom životu zbog svoje teritorijalne određenosti i (u pravilu) slabe vezanosti za središnju vlast, ipak tvorbeno nalazili ispod praga državnosti, tj. suverenosti.<sup>44</sup> Ne treba zaboraviti kako će prva pobuna u Nizozemskoj 1566. godine koja je prerasla u Nizozemski rat za neovisnost, a potom i

Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire, Volume 2: From the Peace of Westfalia to the Dissolution of the Reich 1648 - 1806* (Oxford: Oxford University Press, 2012.), 18-19.

39 Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 2*, 16-17.

40 Treba imati na umu da je u tadašnjoj doktrini i sam rat, započet bez pravednoga razloga, još uvijek smatran nepravednim, pa time i nedopuštenim, tj. nezakonitim.

41 Stephan Verosta, „History of the Law of Nations, 1648 to 1815“, u: *Encyclopedia of Public International Law, Instalment 1*, ed. Rudolph Bernhardt (Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1981.), 161.

42 Gross, „The Peace of Westfalia“, 25. Svakako, na ovom tragu u pravno-povijesnoj perspektivi izdvaja se kolektivni sustav sigurnosti Lige naroda.

43 Verosta, „History of the Law of Nations“, 161-162.

44 Bhikhu Parekh, „Rethinking Humanitarian Intervention“, u: *World Orders in the Making Humanitarian Intervention and Beyond*, ed. Jan Nederveen Pieterse (Basingstoke: Macmillan Press, 1998.), 138.

brojni oružani sukobi u 17. i 18. stoljeću započeti (ili barem sadržavati ovaj element) kao pobune protiv (središnje) kraljevske vlasti, odnosno matice zemlje. Stoga se ovi sukobi nisu u svojim početnim etapama niti smatrali međunarodnim oružanim sukobima nego unutrašnjim pitanjem pojedine države.

### **3. SUVERENOST KAO GRADIVNI ELEMENT „WESTFALSKOG PORETKA“**

Koncept suverenosti shvaćen i oblikovan Westfalskim mirom često se vezuje uz začetak modernoga međunarodnog sustava koji se temelji na utjecaju suverenih država unutar zajedničkoga pravnog okvira, neovisno o njihovim različitostima vezanima za veličinu ili moć.<sup>45</sup> Važan je trenutak popularizacije ideje Westfalije kao kreatora sustava suverenih država objava utjecajnog članka Lea Grossa 1948. koji stvara viziju Westfalije kao *veličanstvenog portala kroz čiji prolaz izlazimo iz srednjeg vijeka te dolazimo u suvremeno doba*.<sup>46</sup> Koncept westfalskog poretka i suverenosti predstavljeni su ovako: srednjovjekovni svijet živio je u ideji univerzalne kršćanske zajednice (lat. *Res publica Christiana*) i postojao je hijerarhijski sustav moći i vlasti umjesto teritorijalnog suvereniteta i suverene jednakosti.<sup>47</sup> Ideja vrhovnog autoriteta bila je prirodna Crkvi, Bog kao autoritet, a njegov status bio je na zemlji izražen kroz moć pape i cara Svetog Rimskog Carstva (i sami u sukobu oko istog pitanja).<sup>48</sup> Ipak, autoritet nije mogao dugo vremena temeljiti se na teorijskim, tj. pisanim djelima koja ga brane. Nužno se temeljio i na stvarnom (prvenstveno političkom) autoritetu, tj. moći. Kako su ovi središnji srednjovjekovni autoriteti počeli i zbiljski slabiti, uz usporedno jačanje autoriteta drugih vladara poput engleskih i francuskih kraljeva, sve je jasnije da međusobne odnose prožima višedržavni sustav.

Svakako, suverenost je faktično postojala i ranije te su vladari smatrali da jedini imaju vlast na svom teritoriju. No, istu su takvu vlast često osporavali drugima, pozivajući se na pravo iz nekoga dinastijskog spora koje je *de iure* davalo pravo na vlast nad teritorijem koji se nalazio pod zbiljskom vlašću drugoga vladara. Prije nego što se multipolarni koncept suverenog autoriteta uopće mogao priznati, autoritet pape i cara morao se konceptualno potkopati, bilo negiranjem religijske osnove sekularnog autoriteta, bilo negiranjem teorije da crkveni autoritet izvire iz jednoga pojedinca (nasuprot, npr. skupine vjernika).<sup>49</sup> Tridesetogodišnji rat se stoga može svesti na

45 Peter H. Wilson, *Europe's Tragedy: A History of the Thirty Years War* (London: Penguin Group, 2009.), 848.

46 Gross, „The Peace of Westfalia“, 28.

47 Daud Hassan, „The Rise of the Territorial State and the Treaty Of Westphalia“, *Yearbook of New Zealand Jurisprudence* 9 (2006): 64; Robert Jackson, *Sovereignty: Evolution of an Idea* (Cambridge: Polity Press, 2007.), 33-34. Carstvo i papinstvo bile su dvije poluge moći koje su određivale političku sliku srednjovjekovlja. Okvir djelovanja tih dviju sila, njihovu koordinaciju i simbolični prikaz jedinstva Christianitasa ocrtavala je doktrina „dva mača“. Grewe, *The Epochs of International Law*, 40-43; Peter H. Wilson, *Heart of Europe: A History of the Holy Roman Empire* (Cambridge: Belknap press, 2016.), 19.

48 Croxton, „The Peace of Westphalia“, 571; Gross, „The Peace of Westfalia“, 28.

49 Croxton, „The Peace of Westphalia“, 571.

borbu između suprotstavljenih koncepta suverenosti. S jedne su strane *univerzalistički* akteri car, papa i španjolski kralj nastojali u potpunosti podrediti kršćanski svijet svojoj vlasti, dok s druge strane djeluju *partikularisti* poput Francuske, Švedske, Nizozemske Republike i brojnih protestantskih njemačkih knezova koji odbacuju hegemoniju univerzalista i traže suverenu vlast nad svojim teritorijima.<sup>50</sup> Opravdana je teza da je Tridesetogodišnji rat u svojoj biti antihegemonistička borba, zbog čega 1648. označava *kraj Habsburške pretenzije prema univerzalnoj monarhiji*, ali ujedno i *kraj dualističke monarhije* u Njemačkoj, koju je karakterizirala podjela vlasti između cara i kneževa. Već time, neovisno o drugim rješenjima Westfalskog kongresa, pobjednici ovog sukoba su u konačnici nesporno bili *partikularisti*.<sup>51</sup>

Westfalski mirovni ugovor i formalno potvrđuje da su lokalni vladari različitog stupnja hijerarhijske vlasti – carevi, kraljevi, knezovi – podjednako suvereni, dok istodobno nestaje znatan dio svjetovne moći koju su dotada u Carstvu institucionalno uživali katolici, tj. Crkva. Kako se ističe odvojenost i jednakost država nasuprot jedinstvu kršćanskog svijeta i popratno odbacuje ideja da pape ili carevi imaju univerzalni autoritet, mirovni ugovori su ponajprije sekularni ugovori kojima se promiče antihegemonistički koncept teritorijalne suverenosti i jednakosti, pa je svaka suverena država priznata kao jedini autoritet u svojim određenim teritorijalnim granicama.<sup>52</sup> Westfalski mir time kršćanski svijet dijeli na suverene države s jasno određenim granicama, u kojima vrhovnu vlast ima vladar pojedinac. Kako suverene države više nisu u svojim međusobnim odnosima vezane višim autoritetima, bilo je potrebno nastalu pravnu prazninu popuniti novim pravnim sustavom u vidu načela i pravila međunarodnog prava.<sup>53</sup>

Westfalski mir potvrđuje primat ideje kako koegzistencija teritorijalno odvojenih i jednako suverenih država pruža bolje jamstvo očuvanja mira nego feudalni poredak i *Res publica Christiana* ili (katkad zamišljano i kao univerzalno) Sveto Rimsko Carstvo.<sup>54</sup> Drugim riječima, onovremeni vladar jedini je mogao sudjelovati u životu međunarodne zajednice, no on nije djelovao samo u svoje ime, nego sve više kao predstavnik svoje države.<sup>55</sup> Izvan toga teritorija bili su vladari koji su također

50 Gross, „The Peace of Westfalia“, 28; Andreas Osiander, „Sovereignty, International Relations, and the Westfalian Myth“, *International Organization* 55, br. 2 (2001): 264-265.

51 Osiander, „Sovereignty“, 264-265. Simms upozorava da je Westfalski mir ujedno i kompromis europskih sila jer one, unatoč rascjepkanosti, odbacuju mogućnost strane dominacije nad Carstvom, odnosno priklanjanje Carstva nekoj od europskih sila u nekom budućem sukobu. Simms, *Europe: The Struggle for Supremacy*, 40.

52 Hassan, „The Rise of the Territorial State“, 64-67.

53 Grewe, *The Epochs of International Law*, 166-167.

54 Pri tome, mehanizam regulacije društvenih odnosa u novovjekovnim državama sve više je pravne prirode, dok u srednjovjekovnim društvenim zajednicama on je prvenstveno religijske i moralne prirode. Francis Harry Hinsley, *Sovereignty* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986.), 16.

55 Randall Lesaffer, „Peace Treaties from Lodi to Westphalia“, u: *Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One*, ed. Randal Lesaffer (Cambridge: Cambridge University Press, 2004.), 13-14, 16. Srednji vijek, dakle ne poznaje jasno razlikovanje privatne i javne sfere u odnosima među vladarima dok feudalna hijerarhija i osobna priroda odnosa unutar ove strukture zaklanja novovjekovno razlikovanje nacionalne i

smatrali da imaju suverenost nad svojim teritorijem, što ukazuje na povezanost unutrašnjeg i vanjskog aspekta suverenosti.<sup>56</sup> Vanjska suverenost nužno se svodi na odsutnost bilo kojega političkog autoriteta osim suverenoga vladara države, pa su stoga države u međunarodnoj zajednici pravno jednake (neovisno o faktičnoj razlici u moći) i međusobno neovisne.<sup>57</sup> Pritom, nepostojanje višeg autoriteta u državi samo po sebi nije dostatno, jer je vladar morao biti neovisan o bilo kakvoj vanjskoj vlasti, čime se izravno negirao carski i papinski autoritet.<sup>58</sup> Westfalski mir tako izrijekom ne utvrđuje neovisnost vladara o carskom (*univerzalnom*) autoritetu, jer su njihovu neovisnost tada već zagovarale i teorija i praksa. Uostalom, kao i druge države izvan Carstva, Francuska i Švedska prihvatit će svoju neovisnost kao datost koja se sama po sebi podrazumijeva i što u vrijeme rata (a ni prije) nitko nije doveo u pitanje, pa ne čudi izostanak eksplicitne potvrde njihova ili bilo čijega drugog *suvereniteta*.<sup>59</sup>

Najvažniju ostavštinu Westfalskog kongresa stoga čine dva načela na kojima se temelji *westfalski sustav* odnosa među suverenim državama, a koji prepoznaje i suvremeno međunarodno pravo. Vlast svake države nedvosmisleno je suverena unutar svog teritorija te je dužnost svake država da se suzdrži od miješanja u unutrašnja pitanja drugih država. Naime, kako sustav uvažava načela neintervencije i pariteta uz priznanje pune jednakosti država neovisno o njihovu unutrašnjem uređenju ili religijskoj pripadnosti vladarske loze, odnosno stanovništva, vanjsko naličje suverenosti uzdiže se u jasnu branu miješanja u unutrašnje stvari neke države.<sup>60</sup> Upravo se na tim postavkama, iako je sama ideja znatno starija, suverenost ishodišno veže za Westfalski mir. Tako i suvremena međunarodna zajednica, koja priznaje ugovorno preuzimanje obveza od država, kao i suradnju s međunarodnim organizacijama koje imaju naddržavne ovlasti, nužno ih temelji na dobrovoljnosti i mogućnosti njihova otkazivanja. Stoga, unatoč razvitku međunarodne zajednice (pa s tim i međunarodnog prava), sustav suverenih država još uvijek nije moguće

---

međunarodne razine. Grewe, *The Epochs of International Law*, 172, 196.

56 Dieter Grimm, *Sovereignty: The Origin and Future of a Political and Legal Concept* (New York: Columbia University Press, 2015.), 78. Za Jacksona suverenost podrazumijeva „temeljnu pravnu i političku ideju koja se može pravilno razumjeti samo ukoliko se istovremeno pojmi koncept vrhovne vlasti unutar države i ideja političke i pravne neovisnosti geografski odijeljenih država.“ Jackson, *Sovereignty*, X.

57 Lesaffer, „Peace Treaties from Lodi to Westphalia“, 14.

58 Grimm, *Sovereignty*, 78. Krasner takvu političku organizaciju koja isključuju autoritet vanjskih sudionika unutar danog teritorija označava kao westfalsku suverenost. Stephen D. Krasner, *Sovereignty: Organized Hypocrisy* (Princeton: Princeton University Press, 1999.), 3-4.

59 Osiander, „Sovereignty“, 267; Croxton, *Westphalia*, 358.

60 Arthur Nussbaum, *A Concise History of the Law of Nations* (New York: The Macmillian Company, 1954.), 115-118. Westfalski i Pirinejski mir označavaju kraj doba španjolske prevlasti, na čije se mjesto uzdiže Francuska. Ipak, dok austrijski Habsburgovci ostaju glavna prijetnja novom hegemonu, bilo je potrebno da i druge države kao glavnu prijetnju počnu percipirati Francusku. Ne čudi stoga što se tek u Miru iz Utrechta 1713. izrijekom spominje ravnoteža snaga (lat. *iustum potentiae aequilibrium*), kao osnovno načelo u međusobnim odnosima europskih država. Grewe, *The Epochs of International Law*, 138-139, 279-282, 294-295.

zamijeniti s onim u kojemu bi postojala neka naddržavna svjetska vlast.<sup>61</sup>

Ipak, novija istraživanja osporavaju prevladavajuću percepciju Westfalskog mira kao *portala u novi svijet*, često navodeći da se miru pridaje mnogo veća važnost nego što ju je imao u stvarnosti.<sup>62</sup> Argumenti kritičara *Westfalskog mira* okvirno se dijele na dvije skupine: argumenti kojima se osporava cjelovito viđenje povijesne slike Tridesetogodišnjeg rata kao sukoba *univerzalista* i *partikuralista*, tj. između Carstva i *suverenista*, te argumenti koji kritiziraju koncept suverenosti temeljenog na samim odredbama Westfalskih ugovora. Glavna kritika tumačenja Westfalskog mira kao kamena temeljca sustava suverenih država očituje se u poimanju suverenosti kao povijesne činjenice koja je postupno priznata u stvarnosti, a ne kao ideje koja je odjednom izgrađena i primijenjena.<sup>63</sup> Suprotno prevladavajućoj ideji 20. stoljeća koja začetak suverenoga sustava država veže za 1648., opravdano se upozorava da su korijeni toga procesa još u 12. i 13. stoljeću, kao i kod pojedinih talijanskih gradova država koje krajem srednjega vijeka priznaju načelnu podređenost papi, no jasno osporavaju carski autoritet i prvenstvo.<sup>64</sup> Može se tvrditi i za vladare velikih europskih zemalja da su već krajem 15. i početkom 16. stoljeća *de facto* stekli unutrašnju suverenost, pri čemu će se to naličje suverenosti početi prelijevati i na međunarodne odnose.<sup>65</sup> Prema Osianderu, temeljna pogreška u proučavanju međunarodnih odnosa je izgradnja mira na protuhabsburškoj propagandi koja je prevladavala u 17. stoljeću, čime se zanemaruje zbilja tadašnjih političkih procesa. Odnosno, prihvaćanje ove uvriježene verzije događaja prigodno se poklapalo s načelima međunarodnih odnosa koja se javljaju u 19. stoljeću, u vremenu pojave nacionalizma i nastanka nacionalnih država.<sup>66</sup>

Izloženo gledište podupiru snažni argumenti. Prvo, upitno je pripisivati hegemonске namjere obitelji Habsburg, kao i tvrditi da su *partikularističke* sile isključivo sudjelovale u obrambenim ratovima, odnosno ignorirati da su se i *univerzalističke* sile u ratovima vodile postizanjem ograničenih te često, krajnje obrambenih ciljeva.<sup>67</sup> Unatoč pokušaju jačanja carske vlasti (čemu svjedoči i snažan onodobni razvoj javnoga prava u Carstvu) kojega prati proces protureformacije, a koji se u praksi najčešće svodio na odabir između konverzije u katoličanstvo ili emigracije, Habsburgovci prije ili tijekom toga sukoba nisu mogli ugroziti davno uspostavljenu neovisnost aktera izvan Svetog Rimskog Carstva, čak niti na vrhuncu vojne moći potkraj 1620-ih.<sup>68</sup> Kako su danska, švedska i francuska kruna proračunato

61 Croxton, „The Peace of Westphalia“, 570; Juraj Andrassy et al., *Međunarodno pravo 1* (Zagreb: Školska knjiga, 2010.), 113; Lesaffer, „Peace Treaties from Lodi to Westphalia“, 9.

62 Luke Glanville, „The Myth of ‘Traditional’ Sovereignty“, *International Studies Quarterly* 57, br. 1 (2013): 79-83; Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire* 2, 78.

63 Croxton, „The Peace of Westphalia“, 571.

64 Hinsley, „Sovereignty“, 81.

65 Marek Pietras, „The Late Westphalian International Order“, *Polish Political Science Yearbook* 36 (2007): 135.

66 Osiander, „Sovereignty“, 261-264.

67 Myron P. Gutmann, „The Origins of the Thirty Years’ War“, *The Journal of Interdisciplinary History* 18, br. 4 (1988): 767-768.

68 Zaokupljeni unutrašnjim pitanjima i Španjolska i Sveto Rimsko Carstvo su težili

intervenirale i tako produžile sukob, unatoč izostanku neposredne prijetnje te nesporno radi vlastitih interesa, prihvatljiv je zaključak da su jednom započeti rat rasplamsavale ekspanzionističke ambicije stranih država. Habsburška vlast (autoritet) mnogo je više počivala na tradiciji, prestižu, običajima i izgradnji legitimiteta negoli na vojnoj moći, tim više što su njihova područja, kao jedna od najvećih u Europi, stečena najčešće mirnim putem (uglavnom ženidbenim vezama) i bez prijepora.<sup>69</sup> Vojno obuzdavanje habsburških ambicija je, uz religijsku komponentu, sasvim izražen motiv, no i tada se moralo voditi računa o legitimitetu pothvata. Vojni pohod protiv cara zahtijevao je barem privid pravednosti razloga kako ga je poznavala onodobna doktrina pravednog rata (lat. *iusta causa* - razlog vođenja rata mora biti objektivno opravdan kako bi rat bio pravedan),<sup>70</sup> pa je bilo prigodno optužiti habsburšku dinastiju za zloupotrebu svog položaja i ugnjetavanje drugih.<sup>71</sup> Konačno, Westfalski mir obuhvaća odredbe koje izričito sprječavaju bilo kakvo osporavanje ugovora time naglašavajući podređenost Crkve naspram sekularnih vladara. Iako se ističe važnost mira u dokidanju papinskog autoriteta u Carstvu (pa i Europi), ovaj je ugovor bio samo zadnji od pravnih instrumenata kojima je papinstvo u prethodnih tri stotina godina ustupalo ili potvrđivalo autoritet svjetovnih vladara.<sup>72</sup>

#### 4. ZAKLJUČAK

Prevladavajuća ideja i interpretacija Westfalskog mira kao *portala koji vodi u novi svijet* i uspostavlja sustav potpune suverenosti za prinčeve i kneževe Carstva, ali i ostale europske vladare, pokazala se kao mit. Štoviše, pojedini autori tvrde da Westfalski mir treba smatrati revidiranom i poboljšanom verzijom Augsburškog mira, koja je lišena svih ranijih bitnih nejasnoća.<sup>73</sup> Ipak, pravna priroda Osnabrüškog i Münsterškog ugovora dvojnog je karaktera. Sadržajno, ugovori su međunarodni mirovni ugovor između Carstva i stranih sila, no to su ujedno i unutrašnji sporazumi koji uređuju ključna ustavnoreligijska pitanja i omogućuju daljnji opstanak Carstva.<sup>74</sup> Kasniji učenjaci (njemačkog) javnog prava će Westfalskom miru pripisivati načela

---

konsolidirati vlast uz gašenje unutarnjih pobuna. Iz toga razloga, njihova politika nije bila prijetnja neovisnosti drugih država izvan Carstva, pri čemu su se i unutrašnja pitanja (poput Nizozemskog ustanka ili Tridesetogodišnjeg rata) pokušavala razriješiti sporazumno.

69 Osiander, „Sovereignty“, 262-264.

70 Stephen C. Neff, *War and the Law of Nations: A General History* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005.), 50-51.

71 Osiander, „Sovereignty“, 266.

72 Croxton, „The Peace of Westphalia“, 572; Patton, „The Peace of Westphalia and its Affects“, 94-95. Uostalom, protestantski glasači su već 1558. i 1562. prosvjedovali protiv carske prisjega vjernosti papi, što je donekle umirila činjenica da papa u procesu izbora, a potom i potvrde carem Ferdinanda I. i Maksimilijana II. nije formalno sudjelovao. Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 1*, 383.

73 Gross, „The Peace of Westphalia“, 28; Lothar Höbelt, „The Westphalian Peace: Augsburg Mark II or Celebrated Armistice?“, u: *The Holy Roman Empire, 1495 - 1806: A European Perspective*, eds. Robert J. W. Evans i Peter H. Wilson (Leiden: Brill, 2012.), 21.

74 Lesaffer, „Peace Treaties from Lodi to Westphalia“, 9; Milton, „Guarantee and Intervention“, 190.



vladavine prava i zaštite ljudskih prava u formi *njemačkih sloboda*. S druge strane, međunarodnopravna doktrina tradicionalno će mu pripisivati uspostavu (ili barem potvrdu) načela poput suverenosti, jednakosti, religijske neutralnosti i balansa moći. Ipak, mir ne sadrži nikakva uobličjenja suverenosti, jednakosti, religijske neutralnosti i ravnoteže moći među političkim akterima u Carstvu. Nesporno je da uspostavljanje religijske i političke stabilnosti unutar Carstva 1648. omogućuje i međudržavnu stabilnost u središnjoj Europi, što će otvoriti put izgradnji novoga međunarodnog poretka utemeljenog prvotno na moralnim, a potom i pravnim načelima i pravilima. Osiander ideju sažima zaključkom kako je prevladavajuća koncepcija ugovora nešto više od *tipičnog utemeljiteljskog mita koji daje uredan prikaz o tome kako je nastao „klasični“ europski sustav, prototip sadašnjeg međunarodnog sustava.*<sup>75</sup>

Pravo na reformaciju (lat. *ius reformandi*), prvotno uvedeno Augsburškim mirom, Westfalski mir potvrđuje, no uvodi i bitnu izmjenju. Svim je podanicima dopušteno ne samo pravo na emigraciju, već i sloboda savjesti te bogoslužja u susjednim zemljama, čime se prihvaćanjem tih individualnih prava izravno ograničava suverenost vladara diljem Carstva.<sup>76</sup> Cilj priloženih jamstava u Osnabrüškom ugovoru bio je potvrditi i zaštititi već postojeće i obranjene slobode, a ne stvoriti nova prava, odnosno odijeliti carska imanja u zasebne entitete. No, postupno će se koncept *njemačkih sloboda* kao mehanizam zaštite temeljnih prava protegnuti na sve stanovnike Carstva.<sup>77</sup> Nakon 1648. imanja ostaju sastavni dio Carstva, a činjenica da se Carska skupština okupljala redovito sve do utruća Carstva 1806. (uobičajeno odlučujući o pitanjima poput prikupljanja poreza ili podizanja vojske) navodi na zaključak da unatoč mrvljenju suverenosti, ona izostaje kod carskih imanja zbog čega bismo eventualno mogli govoriti o, tzv. kvazisuverenosti.<sup>78</sup> Unatoč laskavim opisnim pretjerivanjima poput *Magne Carte njemačkih prinčeva*, smatrati skup prava i sloboda obuhvaćenih u Westfalskom miru neupitnom potvrdom suverenosti u današnjem značenju bilo bi pogrešno. Ne samo da su prinčevi, elektori i njihovi podanici bili i ostali adresati carskoga zakonodavstva nakon 1648., nego su kao takvi i dalje bili podložni sudbenosti carskih sudova, ali i samom caru.<sup>79</sup>

Ugovorne odredbe o pravima carskih imanja uistinu potvrđuju određena prava koja su se mogla okarakterizirati kao prava suverenih država, poput prava na izbor

75 Osiander, „Sovereignty“, 262-264. Pojam suverenosti i danas izaziva rasprave o svojoj (pravnoj) prirodi, pa prema nekim mišljenjima uopće nije riječ o pravnom pojmu ili barem, riječ je o izvorno političkom pojmu koji povlači određeni pravni učinak. Jackson, *Sovereignty*, 11; Joseph R. Strayer, *On the Medieval Origins of the Modern State* (Princeton: Princeton University Press, 1970.), 5.

76 Croxton, „The Peace of Westphalia“, 575.

77 Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 2*, 8.

78 Croxton, *Westphalia*, 356.

79 Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire 1*, 639, 642-643. Tim više je zanimljivo što se ugovorima propušta navesti i pobliže odrediti carske ovlasti i povlastice, pa se u tom smislu može zaključiti da ovaj pravni instrument nema (barem u klasičnom smislu) obilježje društvenog ugovora. Opravdano je stoga pitanje može li se, unatoč načelno funkcionalnom političkom i pravnom sustavu, zbog ovog i drugih analiziranih nedostataka poput decentralizacije te izražene devolucije vlasti i samo Carstvo nakon 1648. smatrati državom, k tome još „njemačkog naroda“?

religije, sklapanja savezništva s akterima izvan Carstva, prava na vlastitu obranu, kao i teritorijalno pravo (lat. *ius territoriale*) koje se, uz isticanje određenih razlika u meritumu, najčešće prevodi kao suverenost (npr. njem. *Landeshoheit*, fr. *droit de souveraineté*).<sup>80</sup> Uostalom, praksa će ubrzo u vremenu europskih dinastijskih ratova potvrditi da kneževi nisu smatrani samostalnim (tj. suverenima), pa dvorske politike dolaze do izražaja.<sup>81</sup> Ne samo što ih ranije nepostojanje odredbe takvoga sadržaja nije sprječavalo u sklapanju savezništva (i znatno prije 1648.), nego će oni to nastaviti činiti i nakon 1648. unatoč tomu što će carska sankcija, odnosno poštovanje zakona i običaja Carstva biti formalni preduvjeti bilo koje njihove pravne međunarodne interakcije.<sup>82</sup> Reformirani, prednacionalni *Reich* tako postaje jamstvo europske sigurnosti, čemu znatno pridonosi vizija *Reicha* kao federalne zajednice svojih sastavnica pa ne čudi njezin izražen utjecaj na kasnije europske integracije.<sup>83</sup>

#### LITERATURA

##### Knjige i članci:

1. Alcock, Antony. *A History of the Protection of Regional Cultural Minorities in Europe: From the Edict of Nantes to the Present Day*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015.
2. Andrassy, Juraj, Božidar Bakotić, Maja Seršić i Budislav Vukas. *Međunarodno pravo 1*. Zagreb: Školska knjiga, 2010.
3. Asch, Ronald G. „The Ius Foederis Re-Examined: The Peace of Westfalia and the Constitution of the Holy Roman Empire“. U: *Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One*, ed. Randal Lesaffer, 319-337. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
4. Bewes, Wyndham A. „Gathered Notes on the Peace of Westfalia of 1648“. *Transactions of the Grotius Society* 19 (1933): 61-73.
5. Bryce, James. *The Holy Roman Empire*. London: Macmillan, 1911.
6. Clodfelter, Micheal. *Warfare and Armed Conflicts: A Statistical Encyclopedia of Casualty and Other Figures, 1492 - 2015*. Jefferson: McFarland, 2017.
7. Croxton, Derek. „The Peace of Westfalia of 1648 and the Origins of Sovereignty“. *The International History Review* 21, br. 3 (1999): 569-591.
8. Croxton, Derek. *Westfalia: The Last Christian Peace*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013.
9. Duchhard, Heinz. „Peace Treaties from Westfalia to the Revolutionary Era“. U: *Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One*, ed. Randal Lesaffer, 45-58. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
10. Glanville, Luke. „The Myth of ‘Traditional’ Sovereignty“. *International Studies Quarterly* 57, br. 1 (2013): 79-90.
11. Grewe, Wilhelm G. *The Epochs of International Law*. Berlin: Walter de Gruyter, 2000.

80 Peter Haldén, *Stability without Statehood: Lessons from Europe's History before the Sovereign State* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.), 53.

81 Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire* 2, 6-7, 18, 36. Do 1680. propadaju napori za uzdizanjem elektorske oligarhije kao zbiljske moći unutar Carstva. Štoviše, prisutna je težnja federalizacije Carstva ukidanjem elektorskih privilegija, pa elektori gube raniji položaj koji su uživali u Carstvu.

82 Höbelt, „The Westphalian Peace“, 27. Upravo će na tim temeljima Schmidt zaključiti da je Carstvo bilo i više i manje od (suverene) države. Asch, „The Ius Foederis Re-Examined“, 325.

83 Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire* 2, 3.

12. Grimm, Dieter. *Sovereignty: The Origin and Future of a Political and Legal Concept*. New York: Columbia University Press, 2015.
13. Gross, Leo. „The Peace of Westfalia, 1648 - 1948“. *The American Journal of International Law* 42, br. 1 (1948): 20-41.
14. Gutmann, Myron P. „The Origins of the Thirty Years' War“. *The Journal of Interdisciplinary History* 18, br. 4 (1988): 749-770.
15. Haldén, Peter. *Stability without Statehood: Lessons from Europe's History before the Sovereign State*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.
16. Hassan, Daud. „The Rise of the Territorial State and The Treaty Of Westfalia“. *Yearbook of New Zealand Jurisprudence* 9 (2006): 62-70.
17. Hinsley, Francis Harry. *Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
18. Höbelt, Lothar. „The Westphalian Peace: Augsburg Mark II or Celebrated Armistice?“. U: *The Holy Roman Empire, 1495 - 1806: A European Perspective*, eds. Robert Evans i Peter H. Wilson, 19-34. Leiden: Brill, 2012.
19. Jackson, Robert. *Sovereignty: Evolution of an Idea*. Cambridge: Polity Press, 2007.
20. Kissinger, Henry A. *World Order: Reflections on the Character of Nations and the Course of History*. London: Penguin Press, 2014.
21. Krasner, Stephen D. *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press, 1999.
22. Lesaffer, Randall. „Peace Treaties from Lodi to Westphalia“. U: *Peace Treaties and International Law in European History: From the Late Middle Ages to World War One*, ed. Randal Lesaffer, 9-44. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
23. Milton, Patrick. „Guarantee and Intervention: The Assessment of the Peace of Westfalia in International Law and Politics by Authors of Natural Law and of Public Law, c. 1650 - 1806“. U: *The Law of Nations and Natural Law*, ed. Simone Zurbuchen, 186-226. Leiden: Brill, 2019.
24. Neff, Stephen C. *War and the Law of Nations: A General History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
25. Nussbaum, Arthur. *A Concise History of the Law of Nations*. New York: The Macmillan Company, 1954.
26. Osiander, Andreas. „Sovereignty, International Relations, and the Westfalian Myth“. *International Organization* 55, br. 2 (2001): 251-287.
27. Parekh, Bhikhu. „Rethinking Humanitarian Intervention“. U: *World Orders in the Making Humanitarian Intervention and Beyond*, ed. Jan Nederveen Pieterse, 138-169. Basingstoke: Macmillan Press, 1998.
28. Patton, Steven. „The Peace of Westphalia and its Effects on International Relations, Diplomacy and Foreign Policy“. *The Histories* 10, br. 1 (2019): 91-99.
29. Pietras, Marek. „The Late Westphalian International Order“. *Polish Political Science Yearbook* 36, br. 134 (2007): 134-157.
30. Reppen, Konrad. „Der Westfälische Friede: Ereignis und Erinnerung“. *Historische Zeitschrift* 267, br. 3 (1998): 615-647.
31. Simms, Brendan. *Europe: The Struggle for Supremacy, from 1453 to the Present*. London: Allen Lane, 2013.
32. Strayer, Joseph R. *On the Medieval Origins of the Modern State*. Princeton: Princeton University Press, 1970.
33. Verosta, Stephan. „History of the Law of Nations, 1648. to 1815“. U: *Encyclopedia of Public International Law, Instalment 1*, ed. Rudolph Bernhardt, 160-178. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1981.
34. Whaley, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire, Volume 1: From Maximilian I to the Peace of Westphalia 1493 - 1648*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

35. Whaley, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire, Volume 2: From the Peace of Westfalia to the Dissolution of the Reich 1648 - 1806*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
36. Wilson, Peter H. *Europe's Tragedy: A History of the Thirty Years War*. London: Penguin Group, 2009.
37. Wilson, Peter H. *Heart of Europe: A History of the Holy Roman Empire*. Cambridge: Belknap Press, 2016.
38. Wilson, Peter H. „The Causes of the Thirty Years War“. *The English Historical Review* 123, br. 502 (2008): 554-586.
39. Ziegler, Karl Heinz. „Die Bedeutung des Westfälischen Friedens von 1648 für das europäische Völkerrecht“. *Archiv des Völkerrechts* 37, br. 2 (1999): 129-151.

*Mrežne stranice:*

1. *Die Westfälischen Friedensverträge vom 24. Oktober 1648. Texte und Übersetzungen (Acta Pacis Westfalicae. Supplementa electronica)*. Pristup 20. travnja 2022. <http://www.pax-Westfalica.de>

**Marko Topić\***  
**Zrinka Erent-Sunko\*\***  
**Miran Marelja\*\*\***

Summary

**LEGAL DUALITY OF THE PEACE OF WESTPHALIA:  
INTERNATIONAL LEGAL CONSEQUENCES OF  
MAINTAINING THE EQUILIBRIUM IN THE HOLY  
ROMAN EMPIRE**

The Peace of Westphalia restored stability to Europe, ending the Thirty Years' War (1618 - 1648), which was fought mainly on the territory of the Holy Roman Empire, and ending the Dutch Revolt, also known as the Eighty Years' War (1566 - 1648), between Spain and the Netherlands. After introductory remarks on the Congress of Westphalia, the paper analyses the most important provisions of the peace treaties that are given importance as constitutional legal acts of the Empire. This includes the requirements on religious issues, general amnesty, and the rights of the Empire's countries. The paper connects the issue of incorporated rights and freedoms envisioned as constitutional guidelines with the external implications of the peace treaty. In this regard, the paper critically examines the viability of the "Westphalian sovereignty" concept. The post-war preservation of the Empire's fragile internal balance, in turn, enabled the advancement of a new international political and legal framework in Europe.

**Keywords:** *The Peace of Westphalia; the Thirty Years' War; sovereignty; religious tolerance.*

---

\* Marko Topić, Mag. iur., Ministry of Defence of the Republic of Croatia; topicmarko22@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1129-4289>.

\*\* Zrinka Erent-Sunko, Ph.D., Full Professor, University of Zagreb, Faculty of Law; zesunko@pravo.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7801-5881>.

\*\*\* Miran Marelja, Ph.D., Assistant Professor, University of Zagreb, Faculty of Law; miran.marelja@pravo.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6930-0165>.

